

BURA LÁSZLÓ

EGY HALÓDÓ SZATMÁRI KISMESTERSÉG: A SZITAKÖTÉS

A népi kismesterségek művelői a modern gyáriparral való egyenlőtlen verseny folytán lassan megfogyatkoznak. A szítás mesterségről vagy ahogyan a mesterek magukat Szatmáron nevezik, a szitakötőkről eddig sem mondhattuk, hogy népes mesterség. A harmincas évek végén a városban még négy mester működött (vö. Tankóczy Gyula: *Satu-Mare város története*. [1936] 107—122.), adatgyűjtésem idején, 1970—1971-ben már csak két mester dolgozott ebben a szakmában.

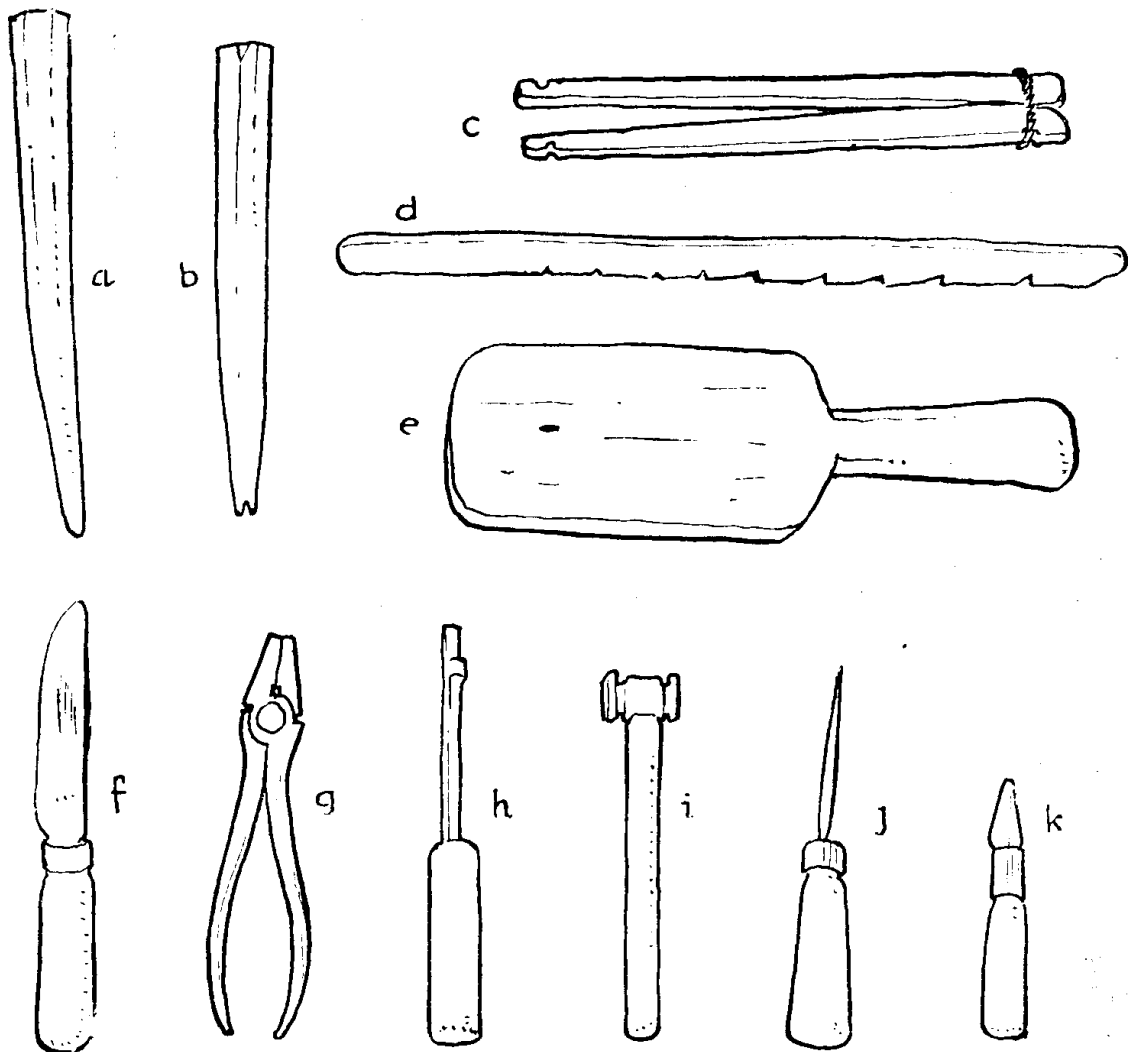
Ez a kismesterség azért is felkeltheti érdeklődésünket, mert a néprajztudományban eddig sem sok szó esett róla. Romániában csupán Molnár István foglalkozott ezzel a mesterséggel (*Keresztúri szítaszövények*. Vörös Zászló 1967. 74. sz.; *Szita- és rostakéreg készítése Körösön*. Aluta I [1969] 293—308.). A szakszókincs nyelvészeti vizsgálatával én foglalkoztam (*A szatmári szitakötők szakszókincse*. NyIrK XV. évf. 1971. 1. 123—131.).

A népi kismesterségekkel néprajzi szempontból több vonatkozásban is érdemes foglalkozni. Nemcsak azért, hogy hagyományos munkafolyamataikat, munkaeszközeiket megőrökítsük, hanem azért is, mert a gazdasági-társadalmi fejlődés rájuk gyakorolt átalakító hatását is tanulmányozhatjuk. Munkaeszközeiknek, eljárásaiknak, termékeiknek megőrökítésével a tárgyi néprajz adatszolgáltatói leszünk, szakmai nyelvük rögzítésével pedig a nyelvtudománynak teszünk szolgálatot.

Valójában ebben a keretben nem szólhatunk a mesterségről a teljesség igényével, csupán legfőbb sajátosságaira utalhatunk, felvillantathatunk egy-egy elvi, módszertani kérdést. Szatmáron a szítások rostát nem készítenek, viszont a szítának ma is többféle fajtáját készítik: *drótszítát*, *fátyolszítát*, *rézsztítát*, *szőrszítát*, *cinsztítát*. E különféle anyagból készült sziták lehetnek kisebb-nagyobb méretűek.

Egykor a szítások maguk szőtték lószőrből a szítaszövetet is, feltehetően az indokolja a szitakötő elnevezést. Ma elég ritkán szövik a sziták szövetét, inkább készen veszik meg az iparban rézből, cinből stb. előállított szítaszövetet. Ebből eredően a szövőszéket Szatmáron csak az egyik mester használja még olykor, de a szövőszék ülőpadja egyúttal munkahelyül is szolgál. A másik mester már csak a konyhában elhelyezett padkán ülve dolgozik.

A hagyományos lószőr szítaszövethez a mester mindenekelőtt az anyagot — a lószőrt — *riktózza*, vagyis kiválogatja, melyik alkalmas kicsi szitához, melyik nagyobbhoz. Ezután *mecikojja*, vagyis *ántyingba rakja*, ami nem más, mint a szítaszövet készítéséhez előkészített, egyik végén spárgával összekötött lószőrcsomó, másként a gomb. Ennek végébe beleveri az ún. *cvekszeget*, ennél fogva tartja, majd befűzi a nyüstbe s ebből a *bordába*, ebből felhúzza a *priglire*, arra a fa-

1. A szitakészítés eszközei: a) igazító, b) klupni, c) klukni, d) cólós mérő, e) sulyok, f) görbékés vagy sniccer, g) fogó vagy cangli, h) aládugó vagy unterstrikájzli, i) kalapács, j) ár, k) pindal

hengerre, amelyre szövéskor a szitaszövetet felszedi. Ekkor a *sniccel* megkezdí a szövést.

Mivel azonban az állami kereskedelemben is beszerezhető többféle szitaszövet, a mesterek a kényelmesebb megoldást választják.

A szítások másik, éppoly fontos nyersanyaga a szita kérge. Ezt szintén készen vásárolják, tekercsekben, tehát bizonyos mértékig kikerekítve Szászrégenből kapják. A szitaszöveten és a kérgen kívül a szitaszövet rögzítésére, a *kávák* összevarrására, megszilárdítására *hársat*, *drótot*, *faszeget* használnak.

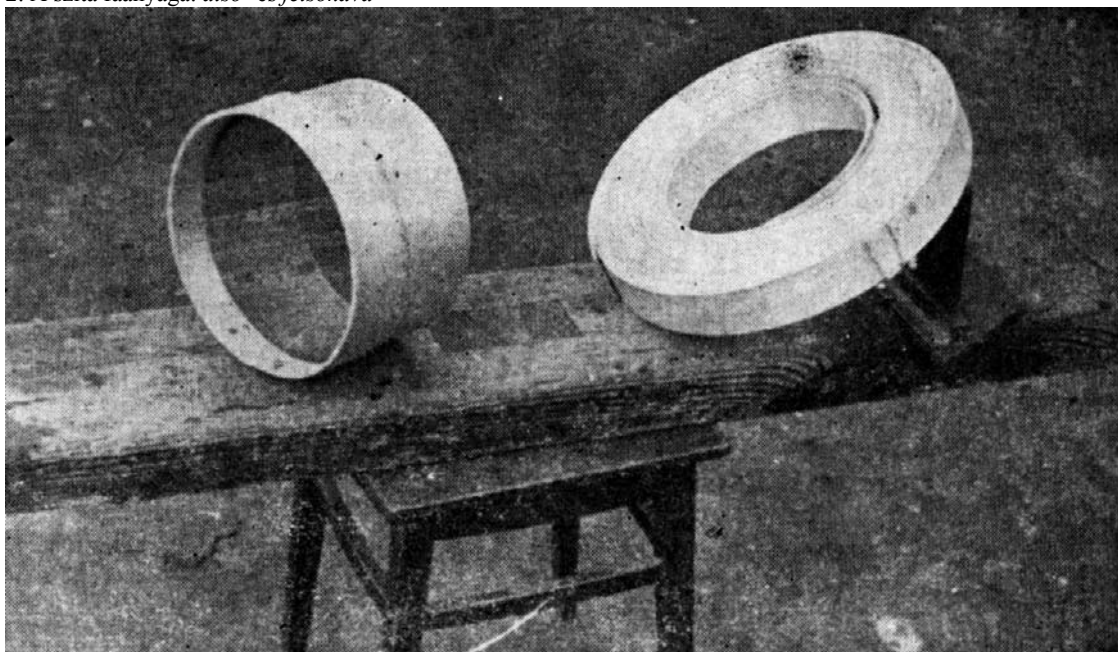
Hogyan is készül el a szita? A készen kapott kérget *megvizezi*, hogy jobban hajoljon, majd *meggörbíti*. Megméri a *colos mértékkel*, *mérővel*, hogy *gömbölyű* legyen, majd két *kluknival*, csipesszel összefogja, de úgy, hogy köztük kevéske hely maradjon, ahol a kérget a

hárssal összevarrassa. A varrás helyét a kérgen *pindurral*, *pindallal* lyukasztja ki; a rögzített kérget mérővel ismét megméri, s ha vastagsága valahol nem egyenlő, a vastagabb szélt *sniccerrel*, *görbekéssel* lefaragja, másként nem tudná kerekre alakítani. Az összevarrt kéreg mérete szerint kiszabja a szitaszövet anyagát. Ha ez drótszövet, akkor legörbíti a szélén, egy dróttal körül leszorítja, majd a *toknikat* — drótvégeket — egyenesre vágja. Rányomja a másik kérget, a tetejét ráveri, ráteszi a *szegelő fára*, amelyen a szitát egy *parafadarab* akasztja. Forgatja és úgy szegezi. A szeg helyét szintén *pindallal* lyukasztja. A felhasznált faszeg fél centi széles, vékony. Ha legörbül, letörik, akkor késsel levágja, majd a kész szitát *lesmirglizi*. A rézszita, de más szita kívül történő összeszorítására is, a kiálló szövetrészt fedésére a szitát vékony fenyőlemezzel, *unsváflival* szokták bevonni.

A kevés művelet kevés szerszámot, munkaeszközt kíván. A már említett *klupni* — fából készült, körzösterűen összecukható csipesz —, a *görbekés*, *sniccer*, a *pindal-pindur* — árra emlékeztető, a végén lapos lyukasztó — mellett a szitás mester a kérgek egymásra ütéseére használja a *sulykot*, a faszegek beverésére egy kis *kalapácsot*, szegfejek lecsípésére, rosszul bevert szegek kihúzására a *canglít*, *fogót*; a szitabőség mérésére a *mérőt*, varrásra az ív alakúan görbített, meghajlított *görbetűt*, lyukasztásra még sajátos *árat* is használnak, ez tömzsi nyelvű, szög nagyságú, egyenes fémhegyből álló szerszám. A szitaszövetet a vékony fenyőlemez alá az *unterstrikájlival*, *aládugóval* dugják alá, végső simításokra ráspolyt használnak.

A munkafolyamat ma is olyan, mint régebben, nem változott.

2. A szita faanyaga: *alsó- és felsőkáva*

Egy dolgról nem szóltunk: a szitaszövet *festéséről*. Szokás ez is. Hogyan, milyen anyaggal? Ezt mesterségbeli titoknak tekintik, nem árulják el.

Talán arra is válaszolnunk kellene néhány mondatban, hogy miért használnak a szítások oly sok idegen eredetű szakszót. Nem magyar eredetű a mesterség? A mesterségben használt szókincs nagyobbik része finnugor és ugor eredetű szó. A szita készítéséhez használt anyagnevek, a szita részeinek elnevezései, a szitakészítés munkamozzanataira vonatkozó igék mind finnugor eredetűek. Mindebből arra következtethetünk, hogy a mesterség ősi népi mesterség, szakmai nyelvében a német hatás bizonyosan újabb keletű. A szókincs német elemei vagy az országban élő németség hatására, vagy a segédek egykor kötelező vándorlása révén kerültek szakmai nyelvükbe.

A népi mesterségek felderítése, feltérképezése hozzájárul a népi életmód feltáráshoz, hasznos adalékul szolgál mind a néprajznak, mind a nyelvtudománynak.